

Suomalaisen tiedotusopin pitkä linja

Erkki Karvonen:
IMAGOLOGIA.
Imagon teorioiden esittelyä, analyysiä, kritiikkiä.

Tampere: Tampereen yliopisto, 1997. 319 s.

Erik Allardt on erottanut suomalaisessa sosiologiassa suuren linjan, joka on sosiaalisen rakenteen ja muutoksen tutkimuksen linja. Myös suomalaisessa tiedotusopissa on erotettavissa vastaavaa. Kutsun sitä tiedotusopin pitkäksi linjaksi. Se lähtee liikkeelle Yrjö Ahmavaaran 1970-luvun taitteen töistä. Leveä rintama siitä muodostuu Pertti Hemánuksen, Kaarle Nordenstrengin, Kauko Pietilän ja Veikko Pietilän 1970-luvun ja 1980-luvun ensipuoliskon töiden johdolla. Sitten perinteen ääni – olosuhteiden muodostuessa yhä epäsuotuisammiksi 1980-luvun jälkipuoliskolta – alkaa vaimeta, muttei suinkaan sammua. Ehkäpä olemme taas todistamassa sen uutta voimistumista. Tälle ennustukselle antaa tukea Erkki Karvosen työ.

Suomalaisessa tiedotusopin pitkässä linjassa on kaksi painotusta, filosofinen aiheenkäsittely ja yhteiskuntakriittinen intressi. Edellinen ilmenee tiedotusopin peruskysymysten käsittelynä ontologian, epistemologian ja aksio-logian tapaisin filosofisin perusvälinein. Jälkimmäinen puolestaan merkitsee joukkoviestinnän ilmiöiden tarkastelua modernin yhteiskunnan perusdynamikkaan liittyvinä, eritoten kapitalismikriittisinä kysymyksinä. Karvonen ei tee tässä suhteessa poikkeusta.

Karvosen henkinen koti on epistemologassa, mikä selittää hänen aiheenvalintaansa. Tiedotusoppilisenä ongelmana imagot eli yhteiskunnallisesti vaikutushakuisten mielikuvien tuottaminen alistuu näet vaivatta tieto-opilliseen tarkasteluun. Länsimainen filosofia on Platonista Lacaniin pohdiskellut kuvan, mielikuvan ja mielikuvituksen – so. ns. kuvitteellisuuden – ongelmaa vastakohtana

käsitteen, ajattelun ja järjen symbolisuudelle. Karvonen jatkaa tätä perinnettä kriittisinä kiinnekohtinaan erityisesti Platon, Descartes ja Kant.

Karvosen mielestä ontologia ja epistemologia liittyvät läheisesti toisiinsa, niinpä hyvä tieto-oppi edellyttää pohjakeen hyvää olemisoppia. Sellaisen Karvoselle tarjoaa relationismi, jonka mukaan kaikki mikä on, on suhteessa johonkin muuhun. Kuten Karvonen huomauttaa, tämä on tuttua Hegeliltä. Karvonen itse ei tosin nojaa ontologiansa kehittäessä Hegeliin. Joka tapauksessa hän yrittää kehittää ratkaisua, jossa todellisuus ymmärtyy suhdeverkkona pikemmin kuin oliojoukkona. Suhdeontologiaa vastaa tietopillinen perspektivismi. Sekin on tuttua saksalaisesta idealismista, joskin Karvosen perspektivismi on ehkä lähinnä 1900-luvun fenomenologian värittämää. Sen avulla on ymmärrettävissä, miten todellisuuden periaatteessa ääretön suhdeluonne yhdistyy niihin moniin perspektiiveihin, joista se minulle avautuu.

Relationismi ja perspektivismi voivat johtaa kahteen suuntaan, totuus-käsitteen kvalifiointiin tai sen hylkäämiseen relativismin ja kontekstualismin nimissä. Edellinen on Hegelin ja häntä seuraavien, jälkimmäinen Nietzschen ja häntä seuraavien tie. Karvonen valitsee edellisen, suomalaisen tiedotusopin pitkän linjan tähän saakka kulkeman suunnan. Tämä tapahtuu fenomenologisesti muotoillun kohtaamisen filosofian avulla. Karvoselle maailmassa oleminen on sen kohtaamista. Kohdatessaan maailman ja muut minä tulee tietoiseksi näiden moninaisesta toisenlaisuudesta. Tämä avaa Karvoselle tien ontologiasta ja epistemologiasta diskursi- tai dialogietiikkaan.

Koska maailma on rajaton ja jokainen minä voi tietää siitä vain jotain yksipuolista, vuoropuhelusta tulee hyvän elämän mitta. Näin siksi, että vain keskenään keskustellen ihmiset voivat voittaa oman rajoittuneisuutensa ja laajentaa itsensä ja maailman välistä kosketuspintaa. Karvosen dialogietiikka on uusi lupaava avaus suomalai-

sen tiedotusopin pitkässä linjassa, jossa etiikka on yleensä "materialistisesti" sulautettu tietooppiin tai historianfilosofiaan. Silti Karvonen on sikäli kiinni pitkässä – hegeliläis-marxilaisessa – linjassa, että etiikka ja maailman tiedostus, so. kognitivismi, liittyvät edelleen yhteen. Tämä johtuu epistemologian hallitsevuudesta Karvosella. Se selittää myös hänen retorikkakäsitystään.

Karvoselle retoriikka on intressisidonnaista taistelua todellisuuden määrittämisestä. Näin asia yleensä näyttäytyykin modernissa, myös marxilaisvaikutteisessa yhteiskuntafilosofiassa. Mutta retoriikka, eli ihmisen astuminen julkisuuteen, voi olla myös välttämätön osa hänen vapauttaan. Näin ajateltiin antiikissa, ja tätä perinnettä ovat Hannah Arendtin ja Jürgen Habermasin tapaiset nykyfilosofit yrittäneet muotoilla uudelleen. Se, että Karvonen tarkastelee retoriikkaa vain instrumentaalisenä toimintana, sinä mikä sitoo ihmisen pelkkään itsensäilytykseen, seuraakin ilmeisesti hänen kognitivismistaan. Näin julkisessa puheessa on kyse ennen kaikkea siitä, että joku tuottaa maailmanesityksen toisten tulkintoja varten. Yksi vaihtoehto tälle on ajatella, että julkinen esiintyminen tekee mahdolliseksi muunkin kuin yksilöiden tiedollisen rajoittuneisuuden voittamisen. Näin retoriikka (julkisuus) on tarpeen, jotta yksilö voi nousta ei ainoastaan tiedollisen, vaan myös eettisen ja esteettisen yleisyyden tasolle. Vaihtoehto on Karvosen ratkaisun hengen mukainen, mutta vaatisi sen tietopin hallitsevuuden purkamista.

Karvosen työn pääsisältönä on erilaisten imagokäsitysten analyysi. Filosofinen käsitteistö toimii tämän analyysin viitekehystenä, mutta myös sen kritiikin perusteluna. Koska liki kaikki Karvosen tarkastelemat imagoa käsittelevät tekstit ovat minulle melko tuntemattomia, en osaa sanoa työn tämän puolen kohdallisuudesta paljoakaan. Onneksi Daniel J. Boorstinin *The Image* muodostaa poikkeuksen.

Boorstinin kirja liittyy siihen 1960-luvun taitteen keskusteluun massayhteiskunnasta ja -kulttuu-

rista, joka tuotti Atlantin tällä puolen Habermasin *Strukturwandel der Öffentlichkeit* ja Edgar Morinin *L'esprit du tempsin* (kaikki kolme vuodelta 1962). Teos ranskannettiin melko nopeasti, ja sen vaikutuksen voi nähdä suoraan Jean Baudrillardin töissä 1970-taitteesta lähtien. Boorstin on erittäin tarkkanäköinen kulttuurimuutoksen havainnoija. Hänen työnsä – kuten myös *The Americans: The Democratic Experience* (1973) – käy postmodernisoitumisena tunnetun ilmiön käsi-kirjasta. Tätä ei poista se konservatiivinen sävy, joka hallitsee *The Image* -teosta (mutta joka on jo hävinnyt jälkimmäiseen mainittuun kirjaan päästäessä).

Pääasiallinen vasta-argumenttini Karvoselle koskee hänen tapansa mahdollistaa Boorstinin koko tarkastelu *imago*-käsitteen alle. Boorstinin *image*, kuten sana yleensäkin englannissa, kattaa kuitenkin sekä kuvan, mielikuvan että imagon merkityksen. Vain osa näistä tapauksista mahtuu imagon alle. Miksi tämä on tärkeää? Koska se viittaa siihen liian epämääräiseen tapaan, jolla Karvonen työssään käsittelee imagoa. Voisi sanoa, että Karvonen – filosofisesta taustastaan huolimatta – alistuu osin sille käsittekaannukselle, jolla *imago*sta julkisuudessa puhutaan. Yleisessä kielenkäytössä ei tehdä eroa havainnon, mielikuvan, julkisuuskuvan ja käsitteen välillä, mutta filosofisessa perinteessä tällaiset erotellut ovat olennaisia.

Edellä esitin, että tiedotusoppimme pitkään linjaan kuuluu filosofisen tietoisuuden lisäksi yhteiskuntakriittinen ote. Myös sen tapamme Karvoselta. Hänen kunnianhimonaan onkin ottaa vastaan postmodernismin haaste, mutta kääntää se 1970-luvun marxismin perinteeseen suuntaan. Näin Karvonen edustaa postmodernia kulttuuritutkimusta sikäli, että hän hyväksyy – Stuart Hallin artikulaatio- ja Lawrence Grossbergin kontekstualismiteorian hengessä – jälkistrukturalismin keskeisiä opinkappaleita. Kun ne liitetään 1970-luvun marxismikeskusteluun (paluu Antonio Gramscin Louis Althusserin kaut-

ta) ja annetaan kokonaisuudelle fenomenologis-kognitiiviteettillinen realismitulkitinta, lopputulos on kuitenkin enemmän kiinni 1970-luvun marxismissa kuin 1990-luvun postmodernismissa.

Karvosen yhteiskuntakriittisyys tulee esiin pääasiassa lyhyesti työn lopussa, mutta sen sävystä ei voi erehtyä. Paluu pääomaloogisiin herätteisiin (Wolfgang Fritz Haug) tuntuu virkistävältä, kun on jo kulunut viitisentoista vuotta niiden kulta-ajasta meillä. Kehittely jää kuitenkin niin summaariseksi, että saamme odottaa Karvosen tulevia töitä nähdäksemme, mitä hedelmiä se kantaa. Kyse on paljolti siitä, missä määrin Karvonen tälläkin kohden pystyy ylittämään tietooppineen perspektiivinsä – tai avaamaan sitä tietoisemmin historiallis-yhteiskunnalliseen suuntaan.

TARMO MALMBERG

Kommentteja yleisen ja julkisen mielipiteen käsitteistä

Tieteellisen keskustelun tulkitseminen kielestä toiseen törmää usein käsitteellisiin ongelmiin. Vastinkäsitteitä on vaikea löytää, kun käännettävällä sanalla on useita merkityksiä tai yhtä merkitystä ilmaistaan monin sanoin. Risto Kunelius on kiinnittänyt huomiota yhteen joukkoviestinnän yhteiskunnallisen merkityksen kannalta tärkeään sanavyöhyteen.

Tämän vuoden alussa ilmestyneessä kirjassaan *Viestinnän vallassa* (1998 a, 117-118) hän ehdottaa englannin kielen käsitteen *public opinion* jakamista suomeksi kahtia *yleiseksi* ja *julkiseksi mielipiteeksi*. Samalla hän pohtii yleisön käsitteen ylmalkaisuutta, kun sen pitäisi vastata sekä englannin sanaa *public* että *audience*. Kunelius päätyy kääntämään edellisen *julkisyleisöksi* erotukseksi *yleisöstä* jälkimmäisen vastineena. Ajatuksen julkisen ja yleisen mielipiteen erottamisesta hän palaa Journalismikritiikin vuosikirjassa (1988 b, 27-39).

Veikko Pietilä teki vastaavat käsitteelliset ratkaisut jo viime syksynä (1997) ilmestyneessä joukkoviestinnän tutkimuksen oppihistoriassaan kääntämällä termit *public opinion* ja *öffentliche Meinung* tilanteesta riippuen yleiseksi tai julkiseksi mielipiteeksi sekä erottamalla yleisön ja julkisyleisön.

Yhdessä Seija Ridellin kanssa Pietilä (1998, 95) suosittelee käsitteellisen eron vakiinnuttamista yleisen ja julkisen mielipiteen välille. Samalla he ehdottavat kömpelön julkisyleisön korvaamista sutjakalla uudissanalla *julkiso*.

Julkisen mielipiteen käsitettä on käytetty suomalaisessa tieteellisessä kielessä ennenkin. Kun Esa Väliverronen suomensi Jürgen Habermasin sanakirja-artikkelin julkisuudesta (1985/1964), hän käytti systemaattisesti käsitettä julkisen mielipiteen. Samassa Tiedotustutkimus-lehden numerossa Väliverronen (1985) kirjoitti Habermasin julkisuusteoriasta käyttäen yleistä ja julkista mielipidettä toistensa synonyymeinä. Sama käytäntö oli